é! a l'ha doi agn: un bilans

Veuja ëd libertà: Bretagna

Ij Gieugh vist da lë strangé

Le lande dla grafìa

Bin vnù a l'enciclopedìa an piemontèis!

WIKIPEDIA
The Free Encyclopedia

Poste italiane- Spedizione in AP 70% - D.C.B. Torino - n. 3 / anno 2006
Publicà con ël sostegn ëd la Region Piemont scond la L.R. 26/90 e s.m.i.

#13 Bimestral d'informassion e cultura dl' Associassion Piemontpress
magg-giugn 2006 www.e-opinion.info info@e-opinion.info

3,5 €

"é!„ A DIPEND ËDCÒ DA TÒ AGIUT!

IJ PRESSI DJ' ABONAMENT (1 ann, 6 numeri):

Ordinari:	Piemont e Italia	18 Euro	Strangé	35 Euro
Sostenidor: 1 cadò a piasì (da specifiché ant ël boletin)		36 Euro		70 Euro
Benemérit: 3 cadò a piasì (da specifiché ant ël boletin)		72 Euro		90 Euro

Ij cadò d'"é!": "ij clàssich"

A) "Grammatica della lingua piemontese" ëd Michela Grosso (162 pàgine)

B) Videocassiëtta "Daj frej piemontèis d'Argentin-a" (50 minute)

C) "Coretor Ortogràfich Piemontèis", Cd për mijoré l'ëscritura (për Windows)

... e ij cadò neuv!!

D) "A pansa mòla": 78 pagine a color an gròss formà, un lìber-dësmora pràtich për mostré ël piemontèis ai pì cit

E) "Paròle an piemontèis": ël prim DVD ëd poesìa piemontèisa, da Isler a Brero

F) "Jë stampin Bogiapiemont": na serie ëd quatr adesiv an papé, giovo e colorà - Piemont ch'a bogia!

COME ABONESSE

Piemont e Italia

An posta: versament an sël cont corent postal n. 53050969 antestà a:
Associazione Piemontpress, via Guastalla 17, 10124 Turin

An banca: bonìfich an sël cont BancoPosta antestà a: Associazione Piemontpress
Basic Bank Account Number (BBAN): E 07601 01000 000053050969

Strangé

Da l'Union Europenga: bonifich bancari an sël cont antestà a: Associazione Piemontpress
International Bank Account Number (IBAN): IT 70 E07601 01000 000053050969
Bank Identifier Code (BIC): BPPIITRRXXX

Fòra da l'Union Europenga: contatene për ij detaj

Important: për j'abonament sostnidor e benemérit indiché la sernia dël cadò (a-b-c-d-e-f) an sël boletin o ant la causal

ANT ËS NUMER SÌ

p. 3
Doi agn: un bilans ëd Gianni Davico
p. 4
Vist da fòra ëd Berto 'd Sera
p. 5
La mòrt ëd Milošević (e ël Neuv Ordin Mondial)
ëd Fabrissi Vielmin
pp. 6-7
Na lenga che a meuir? Un moviment che a viv
ëd Mauro Tosco
p. 8
Curte ma dròle d'Elena Fornero
p. 9
La TAV e ij giornaj:
un cas (da manual) ëd disinformassion
ëd Gianni Davico
p. 10
Quand l'amor (për l'ambient) a massa
ëd Mauro Tosco
p. 11
Ël Bòsch ëd la Partessipansa ëd Trin
ëd Bepe Sané
p. 12
Preistòria piemontèisa ëd Fransesch Rubat Borel
p. 13
Le cort e le sità ëd Genio Gabanin
pp. 14-15
Proibì ai can ëd Erik van Huisstede
p. 16
Ël piemontèis an sacòcia
ëd Gianni Davico
p. 17
Daj Sermon Subalpin al Pare Etern
ëd Gianni Davico
p. 18
Grafìa piemontèisa: iv farìe trapianté la facia?
ëd Fransesch Rubat Borel
p. 19
Buté via ël savej dla gent
ëd Berto 'd Sera
p. 20
Che diane andé ant l'ëspasse
ëd Silvio Sandrone
p. 21
Genova për noi…. a fà bin pòch
ëd Paolin Siròt
p. 22
Barba John
p. 23
Ij letor a scrivo

"é!„ - Bimestral d'informassion e cultura dl'Associassion Piemontpress.
Autorisassion dël tribunal ëd Turin n. 5778 dël 27/04/2004

Diretor responsabil: Mauro Tosco (info@e-opinion.info)
An redassion: Gianni Davico (davico@e-opinion.info)
Silvio Sandrone (sandrone@e-opinion.info)
Ampaginassion e grafica: Marta B.Tosco (grafica@e-opinion.info)
Proget gràfich cuvertin-a: Gaidano & Matta - Cher
Ij lôgo dle rubriche a son ëd Gianni Chiostri
Ij dissègn a son ëd Gianni Soria
Webmaster: Paolo Castellina

Pubblissità: Gianni Davico, Tesi & testi - Turin
tel. (+39) 011 83.52.62 - davico@tesietesti.it

Corispondensa e abonament: Associassion Piemontpress
via Guastalla 17, 10124 Turin
tel. (+39) 011 83.52.62
Redassion: (+39) 328.76.27.872
email: info@e-opinion.info-www.e-opinion.info
Stampa: Stampatre - Turin

DOI AGN: UN BILANS

ëd Gianni Davico

Con cost nùmer i ancaminoma ël ters ann ëd nòsta arvista. *Rari nantes in gurgite vasto*, i navigoma a vista; ma d'àutra part *vivere non necesse, navigare necesse*. Ambelessì a-i é quàich dàit, sporzù a la riflession dij letor, con l'invit a fene savèj lòn ch'a na penso.
- J'abonà a son al moment 250. I voloma rivé a 300 për la fin ëd l'ann, bele se i soma bin che ël travaj a resta dificil. In giute?
- L'arvista a ven stampà an 800 o 1.000 còpie, a seconda dij nùmer.
- An costi doi agn, nen meno che singh mila piemontèis – la stima a l'é sicurament conservativa – a l'han avù an man almeno un nùmer ëd nòsta arvista.

Le lande dla grafia

I na surtroma mai? A më scriv Tavo Burat: «I vëddo che La Lòsna a veul desse da fé, sercand ëd colaborator (pagà). Lolì a sarìa na bon-a neuva, s'a fussa nen ch'a dòvro na grafia ch'a farìa drissé ij pluch a nòss pòvr GianRens Clivio! Lolì a pòrta ëd confusion, e a dësbela 'l travaj fàit e ch'as fà, da vàire agn, ant la stampa e ant ij cors piemontèis. Noi che, an confront a d'àutre lenghe pcite (ladin, ocitan/provensal, franco-provensal e via), i l'oma 'l boneur d'avèj na grafia unificà adess i tornoma a campé nòsta barca an mes al mar e a la tempesta! I l'oma franch nen da manca 'd rusé!»
Bin, cò mi i penso che a venta nen rusé, ma andé d'acòrde sempe a l'é nen possìbil. Come arvista noi i soma sempe stàit për la grafia tradissional, e i devioma nen. I podoma nen devié, dësnò is capioma pì nen. Sossì dit, im gavo ël capel dëdnans a chi ch'a travaja a pro dël piemontèis. I peuss esse o nen d'acòrde, ma travajé a pro 'd na lenga che a va anvers la mòrt a l'é mèj che sté a speté che cola lenga, prest o tard, a meuira.

Ël piemontèis për la stra

Mè amis Roberto a parla piemontèis con ij sò, ma a mi am parla italian. Im impegno a vesse pì dësgenà con chiel e con tuti, visadì a fé com ch'a dis nòst Berto 'd Sèra: «Parlé sempe an piemontèis, minca vira che a sarà possìbil. Parlé piemontèis, për la stra, an sël travaj, con j'amis, a scòla e con tuti: sempe. Se av capisso nen a-i n'anfà nen, mostreje. Na frase ancheuj e un-a doman, na lenga as mostra e as amprend ëdcò parèj. E se i-j la mostre a ëd forësté, feve dé an cambi na frase dla soa lenga. Spantié costa lenga e mné a ca dle paròle, dij përfum e dij color ëd cole dj'àutri. Coma dij mërcandin, nen coma dij colonisador».

Na cita arcesta ëd servissi

Nòsta arvista a ven spedìa via le Pòste Italian-e, che i soma tuti com ch'a fonsion-o. Un ritard as peul capisse, e naturalment minca tant i foma d'eror, ma le còpie a ven-o spedìe regolarment. Se donca i arsèive nen un nùmer o un regal, fenlo savèj e iv lo mandroma torna.

"é!„ as treuva nen dal giornalé. As peul avej mach për abonament o da costi libré sì:

* Piemonte in Bancarella, corso Siccardi 4, Turin, tel. 011 56.39.32
* Dora Grossa, via Garibaldi 11 bis, Turin
* Piemonte Centro Audiovisivi, via S. Secondo, 11 G, Turin
* Banco libri Il Punto, piazza Statuto 3, Turin
* Il Punto - Piemonte in Bancarella, corso Torino 100, Rivareul

Ël nùmer 14 d' "é!„ a surtirà ël 10 ëd Luj

VIST DA FÒRA

Com a l'é cambià l'imàgin dël Piemont ant ël mond dapress ai gieugh. E còs che i dovoma cambié nojàutri

Che vàire gent a sia nen tant contenta dij gieugh an Piemont a l'é mach giust. Për bin che as fassa, as peul sempe fé mej, e se gnun a lo fa noté ëd progress a-i na ven nen. Ma mi, che i ston a lë strangé, i peuss dive che ancheuj esse un piemontèis për ël mond a l'é diferent. Për vàire che a staga an cap al mond, la gent adess andoa a sio Turin e 'l Piemont a lo sa. I l'hai finì ëd dovej mostré col dil an sla carta. I diso che i son turinèis e la gent am fa «che cul!» e peuj am ciama codì che i son vnù via, che lor mai a l'avrìo falo. Vàire sentmila ore ëd television a l'han presentà ant ël mond Turin (che an gnun-a lenga as dis Torino) e ël Piemont. Nòstra stòria, cusin-a e architetura. Nòstre montagne. E noi. Noi che i soma intrà ant la legenda për esse stait coj che dai gieugh a l'han vagnaje, nopà che gionteje (a sarà 'cò nen vèra, ma fòra a lo san pa). Ij vàire mila volontari che a l'han fait daspërlor e che a l'han fait tut da bin. I l'avroma ëd magagne, ma la figura i soma fassla da pocio, con doj O e na I sola. An sla ragnà la paròla *piemontèis* a l'é 'd colp sautà fòra da ant la crica dij quatr ativista splufrì, e ancheuj a l'é normal vëddla dovré an na discussion an anglèis

Vàire ore ëd television a l'han presentà ant ël mond Turin (che an gnun-a lenga as dis Torino) e ël Piemont

antra gent ëd Los Angeles, scrivùa con l'acent giust, për parlé d'Alba e 'd dossèt. Campà-lì col ton ëd col che chiel ël Piemont a l'ha vìstlo da bon, pa tan-me coj bonòm che as lo vardo an television. An Ucrain-a e an Russia i soma la mòda, a fan vëdde ël festival ëd teàtro e as pronto për la direta dël mondial dë scach, torna da Turin.

Lòn che a l'é nen cambià a son ij bogianen amprenditor. A-i intro la veuja 'd fé e na frisa 'd bon coragi, che a smijo mërcansìe dësparìe da ant le cite asiende piemontèise

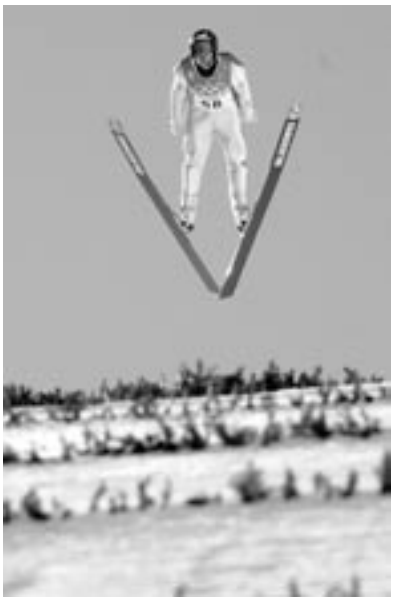

Ski Jumping
© LaPresse

L'enciclopedìa piemontèisa an sla Ragnà a l'é vagnasse an tre òre d'esistensa l'agiut técnich ëd vàire volontari cantonèis, spagneuj, vietnamita e fransèis, gent che ëd piemontèis a na parla gnanca na paròla, ma che tutun an giuta travajand a gratis. Noi i pioroma che 'd Turin a l'é parlasse pòch (a më smija 'cò a mi) ma j'ùniche crìtiche dla stampa foresta a son che a l'é parlassne tròp. Che a son stait ij gieugh ëd na sità e ëd na region, nen ëd në stat (dzortut spagneuj e canadèis a l'han scrivulo). Feje le pules al TOROC, ma vardé lòn che a sta rivandje për ël mond. Travajé a venta sempe, as capiss, e a venta travajé fin-a doe vire ëd pì. Ma che diferensa adess a vende un viagi ambelessì ò n'articol an sël Piemont! Prima gnun a na savìa nen e gnanca a vorìa savejne, adess a-i é la coa. Lòn che, belavans, a l'é nen tant cambià, a son ij bogianen amprenditor. Contaté n'agensìa 'd viagi piemontèisa a l'é tan-me sërché ëd telefoneje al Papa, at fan mila quescion, e fin-a se 'l travaj ti-j lo men-e sota ca as lo pijo nen l'istess. Ma sta vira la polìtica a-i intra nen d'autut. A-i intro la veuja 'd fé e na frisa 'd bon coragi, che a smijo mërcansìe dësparìe da ant le cite asiende piemontèise. Darmagi se a fussa parej, ma i spero tant d'esse mach mi che i l'hai le baluëtte. Përchè ël moment a l'é 'd coj nen mach bon, për *vende Piemont* – mach che a venta felo, e nen spité che 'l goèrn ò Nosgnor a lo faso për noi. Pijomse varda dë sgairé lòn che a l'é rivane a còl, che d'ocasion parèj ant un sécol a na passo pa vàire. Ëd bontemp për barboté e basta a-i na j'é pì nen, adess a l'é ora 'd travajé e fé 'd profit.

Berto 'd Sera
Chijv, Ucrain-a
bertodsera@e-opinion.info

LA MÒRT ËD MILOŠEVIĆ
(e ël Neuv Ordin Mondial)

Ij Serb a l'han sbalià vaire vire ant ël cors ëd la stòria moderna. A j'ero stait antra ij prim a ciapesse l'infession nassionalista *spantià da Turin* ant ël mes dël secol XIX. Anlora la Serbia, ciamà "ël Piemont dij Balcan", a l'avia fait soa part për campé l'Euròpa ant la Guera dël '14. A nòsti temp, ij Serb a l'han fait n'autr eror: serne Slobodan Milošević coma leader ant ël moment dla decomposission ëd la Jugoslavia. Chërsù ant l'amirassion ëd l'Occident (as presentava a la fin dj'ani '80 coma banché anans che politich), Milošević a l'avia sernù coma stra për ël podej ël nassionalism serb contra l'idèja multi-nassional e federativa ëd Tito. Sòn a vnisia presentà coma *rivolussion anti-burocratica* e a trovava un baron ëd consens an Euròpa – andoa un baron a l'ero 'dcò coj ch'a l'avio maitass ëd vëdde pì nen an sla carta la Jugoslavia.
Milošević a l'é sempe stait un personagi sentral dij vaire, ipòcrita e anconcludent tentativ ëd mediassion ëd Bruxelles an Bòsnia-Erzegòvina. Dòp che costi a l'ero tuti falì, j'anglo-american a l'han pijà l'"òm fòrt" ëd Belgrad e a l'han fane un dij garant dj'acord ëd Dayton. Parèj, sensa arzòlve gnun-a dle rason ëd la guera, as consacrava la divison etnica e as creava an pais ch'a podia sté an pé (com a l'é ancora ancheuj) mach mersì a l'ocupassion militar e finassiaria ëd n'"Occident" sota ël control djë Stat Unì.
Passà tre ani a decidio ëd dé a Milošević n'autra fonsion. Giugand an sël malcontent dla popolassion albaneisa dël Kòssov, Washington a finansiava e adestrava le bande ëd l'UCK. La violensa ant la provinsia jugoslava, bin manipolà dai media antërnassionaij (tuti as arcòrdo ëd cole "tombe comun-e" segnalà ant ël fervé 1999, che peui gnun a l'ha mai trovà) a l'ha smonù l'ocasion për la "guera umanitaria" dla NATO.

Fin ëd la veuja d'andipendensa e dl'idea ëd sovranità ëd ij Stat ch'a venta trasferì a la NATO e a d'autre istitussion con fonsion ëd polissia global

Carla Del Ponte (Tribunal Penal internassional): a l'avrà tòst da sërchesse n'autr travaj?

Costa neuva aggression contra ël drit internassional a dovia consolidé na neuva architetura dij rapòrt ëd fòrsa an Euròpa: fin ëd la veuja d'andipendensa e dl'idea ëd sovranità ëd ij stat, ch'a venta trasferì a la NATO e a d'autre istitussion ëd polissia global. La prinsipal a dovia esse ël "Tribunal penal antërnassional për la ex-Jugoslavia" (TPJ), che a l'ha tnù sinch ani Milošević a fé la part dël "gram", antrament che d'autri responsabil ëd "pulissie etniche" bin pì reale – coma ël croat Franjo Tudjman – a j'ero lassà tranquij.
La mòrt ëd col che as volia fé passé com ël prinsipal (se nen l'unich) responsabil dla tragedia balcanica a l'é coma dësvijesse da un còma. Ël TPJ, ch'a an realtà a esprim mach la volontà dla NATO (con Londra e Washington ch'a lo finansio al 90 %), a l'ha perdù minca funsion e adess i podoma speré ch'a sarà liquidà pì an pressa possibil.
Antratant, la Serbia a resta con n'economia a tòch e un milion d'arfugià. Antorn, ëd protetorà militar ch'a vivo ëd sovension internassionaj (valadì ëd nòsti sòld), la Bòsnia Erzegòvina, con ij so acòrd impossibij da apliché, e dzortut, ël Kòssov, che a l'é ancheuj un grop ëd mafie, trafich e droga, andoa la UE a brusa squasi 800 milion d'euro l'ann (sensa consideré le desen-e ëd milen-e ëd militar) e la pulissia etnica a l'é staje për da bon dòp la "liberassion": da anlora a son sparì ò a son stait campà fòra 230.000 nen-Albanèis, nen mach serb ma 'dcò sinto, giudé, turch, gorani, e via fòrt. 1.300 serb e sinto a son stait sassinà an ëd *pogrom* che la NATO a l'ha vardà impotenta (sensa parlé dij *desaparecidos* e dj'albanèis sassinà për avej arfudà la lògica ëd lor neuv padron).
Na bela ròba për lòn che a l'é nen avusse vërgògna a ciamé "protetorà d'Euròpa".
Amnesty International a l'ha smonù ij numer dj'arest arbitrari finì con la tortura dij sospetà, sensa gnun-a acusa e fòra dla lege. An cost rapòrt as les coma l'Italia, antra ij prim a campesse ant la distrussion dla Jugoslavia ansema a le "democrassie" dla "neuva Europa", a l'abia butà a disposission sò aeropòrt e soa logistica, dimostrand d'esse n'element ciav dla caden-a ëd comand dël Pentagon ant ël mond.

Ël Tribunal Penal internassional a l'ha perdù minca funsion e i podoma speré ch'a sarà liquidà pì an pressa possibil

Fabrissi Vielmin
fabrissi@mail.ru

NA LENGA CHE A MEUIR?

Prima ëd tut, ël breton a l'é nen l'unica lenga tradissional dla Bretagna: ant la part interna, oriental (l'Auta Bretagna) la lenga tradissional a l'é (a l'era) pitòst ël *gallo*, na lenga neo-latin-a ma franch diferenta dal fransèis.
Ël breton, unica lenga seltica dl'Europa continental (le autre lenghe seltiche as parlo an Irlanda e an Gran Bretagna: irlandèis, galèis, gaélich), a l'era pitòst parlà ant la part ossiental ëd la Bretagna (Bassa Bretagna).

Chi che a parla breton?

Dël 1997, d'antra na popolassion total d'un milion e mes, 240.000 person-e a diciaravo d'esse an gré ëd parlé breton (ël 20% dla popolassion an Bassa Bretagna, valadì ël 16% ëd tuta la Bretagna). Pì o men j'istess numer (257.000 bretonòfon, valadì gent ch'a parla breton) a son l'arzultà ëd n'autr sondagi, fait ant ël 1999 da l'Istitut Nassional Fransèis dë Statistica e Studi Econòmich (INSEE).
Ël 15% a dis d'esse bon-a a lese ël breton e l'8% d'esse fin-a bon a scrivlo. Ma la pì part a amëtt ëd felo mach con gròsse dificoltà. Ël numer ëd coj che as diso bon a lese an manera corenta a riva mach a 20.000.
Ma chi ch'a parla breton, quand, andoa?
Mach un quart dij bretonòfon, 70.000 person-e, a parla breton a lo dòvra "tuti ij di"; j'autri a diso ëd parlé fransèis pì soens che ël breton e na metà a parla breton "mincatant".
Ij bretonòfon a vivo dzortut an campagna e an pais che a chërso nen da na mira demografica e statistica, con pòchi giovo e pòch tocà dal turism (che a l'é tutun bin important an Bretagna).
La pì part dij bretonòfon, ij 2/3, a l'ha pì che 60 agn. Sota ij 20 agn d'età ij bretonòfon a esisto nen, da na mira statistica: a son ël 0,2%. Tuti coj che a l'han men ëd 40 agn a son men dël 5% dij bretonòfon: as parla mach an fransèis con le masnà e ij giovo e as parla breton mach con ij vej.

"Na lenga dij vej"

Ël breton a l'é donch ancheuj "na lenga dij vej": la trasmission dël breton com lenga materna a l'é finia al pì tard a la metà dël secol XX. Quant ai monolengh breton, a son mach n'arcòrd dël passà.
Al comensi dël secol XX almen ij 3/4 (quaidun a dis ël 90%) dla Bretagna bretonòfona a parlava breton. Ël 50% a j'ero nen bon a parlé fransèis: ij giovo breton a partio soens për la I Guera Mondial sensa savèj ël fransèis, e sò compagn a-j sentio ciamé ëd *bara* ("pan") e *gwin* ("vin"): l'espression *baragouin* a l'é intrà an fransèis për dì "lenga ch'as capiss nen" e ël verb *baragouiner* për "parlé mal na lenga, nen fesse capì".
Ma già dël 1902 la Fransa a l'avia definì "ilegal" dovré ël breton ant le scòle e an cesa. Fin-a a la sconda guera mondial, parlé breton a scòla a l'é proibì an tute le manere (ëdcò fisicament).
La pression ëd la scòla obligatòria fransèisa (cobià al giacobinism centralista) a l'ha donch mnà ij breton midem a arfudé soa lenga.
An conclusion, a l'é bin malfé trové dij bretonòfon, dzortut considerand che franch soens bele ij vej a l'han na conossensa mach parsial dël breton (canson, conte) e a son nen an gré ëd dovrelo an manera ativa e produtiva.
A parte dal 1977 a son nassuje le scòle *diwan* ("but" an breton), che a smon-o n'istrussion an breton (ël fransèis as ancamin-a pì tard, anvers j'8-9 agn). An costi ultim agn a son surtì ij prim student che a l'han fait tuta soa educassion an breton. Ij diplòma dle scòle *diwan* a son arconossù da lë stat fransèis (ma as trata nen dë scòle dë stat e le contribussion dlë stat a cheurbo nen tute le speise).
A-i é donch na porsion ëd bretonòfon, coj pì angagià për la lenga e la coltura breton-a, e soens ëdcò da na mira politica, che a son nen bretonòfon ëd nassita: a l'han *ri-amprendù* la lenga.

Le lenghe stòriche dla Bretagna

Tut sòn a veul nen dì che a-i sia, ancheuj, na vision negativa dël breton: tut'autr. Già dël 1991 lë 76% a disia ëd volèj dësfende ël breton – tutun, mach ël 42% a chërdia che sòn a fussa tutafait possibil. Ant ël 1997 l'88% as dis a pro dël breton e mach ël 5% contra.
A l'é anteressant noté che "j'otimista" anvers l'avnì dël breton a sio adess lë 72%: da na certa mira ij breton a son convinciusse che ël breton a viva (bele se a lo parlo pì nen) – miraco pròpi përchè a l'han vist che lë stat e j'istitussion a l'han cambià sò ategiament (la confiansa dij fransèis ant lë stat a l'é inimaginabila, e franch dròla, për noi). E a l'é ancor pì anteressant che a sio pròpi coj che a parlo ël breton a esse men otimista.

"Nen na lenga com j'autre"

L'ultim sondagi (2001) a l'ha fait vëdde che j'opinion

UN MOVIMENT CHE A VIV

positive anvers ël breton a son ancora chërsue (ël 92%). A la domanda: "Còs ch'a l'é ël breton?", a l'han vagnà j'espression "nòsta lenga regionala", ma ëdcò "la lenga dël folclor" (e pì che un ters a rëspond "un dialet"). Dzortut, la pì part dij breton a diso che ël breton a l'é nen "na lenga com j'autre": valadì, bele ij breton che a parlo breton a chërdo che ël breton a sia nen an sl'istess pian dël fransèis; a la domanda se ël breton "a serv" pì che la metà a dis che a serv a pòch ò gnente. A front ëd tut sossì, l'atività colturala a l'é franch svicia. La presensa dle scòle *diwan* a dà da vive a publicassion për le masnà (v. fòto). A smija che ij breton a sio tutun sota l'ilusion che le scòle a peulo fé lòn che la sossietà a fà pì nen – valadì, trasmëtte na lenga e deje un valor.

La fin dla spessificità?

Ël moviment autonomista e andipendentista breton, ciamà ëdcò semplicement *emsav* ("moviment") a l'é ancheuj pitòst dë snistra. Dòp dla Sconda Guera Mondial, quand na part dj'autonomista breton a l'avio combatù con j'Alman contra la resistensa, disse breton e autonomista a l'é bin dificil. Ël pare dl'autonomism breton a l'é sens'autr Yann Fouéré (nassù ant ël 1910). Condanà a vita për colaborassionism con j'Alman a scapa an Irlanda, a torna an Fransa dël 1955 e a fonda ël *Moviment për l'Organisassion dla Bretagna* (MOB) e a pija part a la fondassion dël *Front ëd Liberassion ëd la Bretagna* (FLB, proibì dël 1974) e a l'*Esercit Rivolussionari Breton* (dont j'esponent a son stait condanà për vaire atentà). A l'é dòp dël 1969 che ël moviment breton a ven a esse sossialista e dë snistra. Ancheuj, se i l'oma vist che l'atività colturala breton-a a l'é bin vajanta (a-i saria ëdcò da parlé dël bon livel dla radio an breton), da na mira politica ij vot autonomista a pijo apopré mach ël 3%, e l'unich partì che a l'abia ëd consijé a l'é l'UDB (*Union Democratica Breton-a*), partì autonomista (nen andipendentista, e che a condana ël FLB) gropà a livel nassional ai sossialista fransèis. Tuti j'autri cit moviment a l'han gnun-a influensa ant na region che a l'é pitòst conservatris ò moderà. Lor atività politica a l'é faita an fransèis (com as vëdd da le arviste breton-e ant le fòto), bele quand che a rësguarda ël breton.

A smija che ël present – e l'avnì – dël breton a sio nen dij pì ciair. E a peul esse che la "spessificità" coltural dla Bretagna a sia giumai folclor, nen realtà: ij breton a vivo, a penso, a parlo (e a voto) com tuti j'autri fransèis. Ij paisan a-i son pì nen, le cese a son veuide (ant na region che as dis paisan-a e catòlica). Ij giacobin a l'han vagnà. E la Bretagna a l'ha ël pì aut nùmer ëd suissidi dla Fransa.

Quand ch'as perd na lenga as perd soens ëdcò ël cheur.

Mauro Tosco

Tre arviste an breton. Da snistra: *bremañ* ("Adess"): mensil, 20 pagine, quartin ëd cuertin-a a color, ël rest B/N.

***Ya!* ("é!"), formà tabloid. 8 pagine a color. A seurt tute le sman-e.**

Ya! a l'é publicà dal *Keit Vimp Bev*, Association për la promossion ëd la lenga breton-a, dont ël but diciarà a l'é col ëd "buté ël breton a la portà ëd tuti con dij mojen ch'a faso piasì". L'istessa associassion a publica ëdcò l'arvista për giovo *Meuriad* ("Tribù", mensil, 8 pagine a color; ant la fòto) e le arviste për masnà *louarnig* e *rouzig*.

***bremañ* e *Ya!* a son arviste generaliste, con un focus an sla Bretagna.**

La distribussion a l'é faita për abonament e an quaich libraria specialisà.

Autre arviste bretonisante, ma an fransèis: *Le Huchoèr* a l'é, com a dis ël sot-titol, un "giornal anarchich-andipendentista breton". A l'é publicà dal "Coordinament ëd la Bretagna Andipendenta e Libërtaria" (CBIL) tuti ij mèis (20 pagine).

***Combat breton* ("Lòta breton-a"), ël mensil (8 pagine) dël "Moviment ëd la snistra andipendentista – Emgann" (*emgann* a veul dì "lòta" an breton). La pì part dj'articoj a son an fransèis, quaidun an breton con test fransèis a randa.**

***Le peuple breton* ("Ël pòpol breton"): mensil (11 numer/ann), 36 pagine a color. Tut an fransèis.**

Për savèjne ëd pì:
Ofis ar Brezhoneg/Office de la Langue Bretonne
(17, rue d'Auvours F-44000 Nantes; http://ofis-bzh.org/index.php)
L'Ufissi a l'ha publicà dël 2002 l'important euvra *Un avenir pour la langue bretonne?*, ël volum pì complet e agiornà an sla condission dla lenga breton-a.

CURTE MA DRÒLE

L'orchestra a part nen

La pì veja e avusà orchestra sinfònica d'Angletera a l'ha dovù arnunsié a soa *tournée* ant j'Estat Unì për che ij vist a costavo tròp temp e arzan. Për oten-e ij document për tuti sò sent mèmber la Halle Orchestra ëd Manchester a dovìa spende squasi 65.000 euro. An pì, tuta l'orchestra a dovìa andé a Londra për fesse antërvisté daj fonsionari ëd l'ambassada american-a e fesse pijé le marche dij dij. Com as sa, për la bataja al terorism ant j'ùltim agn Washington a l'ha rinforsà ij contròj ant le procedure d'imigrassion. "Viagé a lë strangé a l'é na part importanta ëd nòst travaj. I spantioma coltura, i foma conòsse e i conossoma ëd fasson diferente d'antërpreté la mùsica", a l'ha dit Andy Ryans, diretor dël marketing ëd l'orchestra, "i soma donca motobin svirà ëd nen podèj parte an América. Ma a l'é fòra ëd nòste possibilità econòmiche"

Làder maloros/1

Konoshin Kawabata, dzocupà giaponèis ëd 48 agn, a chërdìa d'avèj un grand boneur quand che a l'ha trovà na pòrta lassà duverta ant në stàbil d'Osaka. A l'é intrà con l'antension ëd robé quaicòs ma a l'ha dëscurbì d'esse ant na palestra ëd sumo. Na dosen-a ëd lotador grand e gròss a l'han pijalo an mes e s-cinconà da bin. "I son stàit stupì", a l'ha diciarà Kawabata a la poliss. A l'é ël mìnim che as peussa dì.

Làder maloros/2

Un rapinator a Reims, an Fransa, a l'ha agredì con ël cotel un negossiant e a l'ha robaje 7.222 euro. Ma ël botin a l'era an cite monede, visadì un sach che a peisava 50 chilo. Ël làder a l'é stàit arestà da la poliss squasi ëd longh, antratant che a tribulava a tiresse dapress l'anlup.

Spassi ai pëttacio

Ant j'Estat Unì a-j é semper pì përson-e motobin grasse, ëdcò antrames ai malavi. Donca j'ospidaj a son an camin che as adato, an cambiand tuta soa atressadura. A cato ëd let pì grand e bon a soporté na caria ëd 230 chilo (ij let d'ancheuj a sopòrto fin-a a 160, ma a basta pì nen). A fan costruve ëd cadreghe a roe për daré fòra mësura, andoa a peulo setesse davzin doe përson-e normale. A fan anciodé al paviment le tàule operatòrie, për nen che as ambòsso quand che ij passient pëttacio as seto dzora. As procuro gucie da iniession pì longhe, për foré da bin ij seul ëd grassa. A fan instalé neuve lus për tera ant ij coridor, për che ëdcò chi ch'a l'ha la pansa gròssa a peussa s-ciairé andoa ch'a buta ij pé. Quàich ospidal pì a la vanguardia, parèj dël Barnes-Jewish Hospital a Saint Louis, ant ël Missouri, a l'ha catà ëd paranch mòbil për giuté ij malavi grass a seurte fòra dal let o cogesse. A son content ëdcò j'infermé: n'ancesta comissionà dal sindacà ATF Healthcare a l'ha dimostrà che ël përsonal dj'ospidaj a seufr soèns ëd mal la schin-a o distorsion për avèj tirà su dij passient dzora ij 100 chilo.

Guast ma onest

Ël president ad interim ëd la Federassion nigerian-a ëd balon a l'ha diciarà che j'àrbiter a peulo aceté cadò e tangent daj club, ma a venta nen che lòn a influensa soa valutassion an sël camp. "I soma che a ruva an continuassion, as peul nen evitesse. Donca a l`é mej esse realìstich: ij giùdes ëd gara a fasso visa d'aceté, ma peuj a sio onest e a giuto gnun-a squadra". La Nigèria a l'é un dij pais dël mond andoa la corussion a l'é pì spantià.

Campa l'assieta

N'armedi original contra lë stress: për 0,25 euro un ristorant a Gerona, ant j'ìsole Filipin-e, a buta a disposission dij client ëd veje assiete da campé liberament contra na muraja andoa a-i é scrit "ex fomna", "cap", "moros" e via fòrt. Për gavesse un nervos bin gròss as peul tiré ëdcò na television (a costa 21 euro). Ëdcò ij cambré dël ristorant a profito minca tant e a campo n'assieta për sfoghesse contra "ij client che a son mai content".

Elena Fornero

Dilbert - ëd Scott Adams

LA TAV E IJ GIORNAJ:
un cas (da manual) ëd disinformassion

Ansima a la TAV a son disse e as seguito a dì tante ròbe. A-i é d'opinion dëscordante, com a l'é normal dzora n'argoment che an toca e coma sitadin dël mond e coma abitant d'un leu. A l'é un mèis che a l'é surtìe un lìber che a peul serve a s-ciairì la question: D*ove sono le ragioni del sì*? L*a "Tav in Val di Susa" nella società della conoscenza*, *d'*A*ntonio* G. C*alafati* (S*eb*27, Turin 2006, 10 euro).

Lòn ch'a-i capita se ij giornalista e ij polìtich a son nen bon a organisé an sël tema un pensé ch'a l'abia un significà, na lògica, un sens?

Ël lìber a l'é curt (meno ëd sent pagine) e as les an pressa; bele se l'obietiv a l'é col dë stimolé ël rasonament, che a dovrìa nen fërmesse, ma ancaminé, con na letura come costa. L'autor a l'é un professor universitari, e për esercissi a l'ha lesù con sò student ij tre prinsipaj giornaj italian dlë dzèmber 2005 për cerché le rason dël sì a la TAV an val ëd Susa. Ma ëd cola letura a l'ha sùbit colpì ël fàit ch'as trovavo nen d'argomentassion rassionaj. "Prové a riscrive con paròle ch'a l'han un sens tanti dij test ëd coj di, osservé vàire diversa a sarìa la *realtà*". Lòn ch'a-i capita se ij giornalista e ij polìtich a son nen bon a organisé an sël tema un pensé ch'a l'abia un significà, na lògica, un sens?

Alora ël volum a serca ëd riflete, dësconfortà, ansima a lòn ch'a peul esse capitaje a nòstri giornaj pì gròss. Che miraco la decadensa dl'Italia a nassa da sì, da costa incapacità dël giornalism italian a dé un rendicont chërdìbil, përtinent e fondà, dj'efet dle politiche pùbliche? "Se mach is fërmèisso a pensé a vàire le nòstre sernie a dipendo da l'informassion

ch'an riva a travers ij media, i restrìo sbaruvà da le conseguense dl'inadeguatëssa dël giornalism. [...] Ij giornalista a l'han na responsabilità dont a dovrìo esse cossient, a l'han ëd colpe nen da pòch an costa decadensa italian-a".
Ël problema general a l'é che ij giornaj a eufro n'interpretassion tuta convensional ëd lòn ch'a-i capita. Donca, a fan nen àutr che arpete e arforsé ël pont ëd vista dominant ant la società, pitòst che butelo an discussion e verifichene la validità.

E, an sërcand le rason dël sì, as riva a la finitiva a trové cola che l'autor a ciama la

"Ij giornalista a l'han na responsabilità dla qual a dovrìo esse cossient, a l'han dle colpe nen da pòch an costa decadensa italian-a"

"mìstica dj'infrastruture". An pratica, as dis che la TAV a-i va përchè dësnò l'Italia as modernisrà nen. Ma, tut sòn, nen con dj'argomentassion rassionaj, nen basandse dzora dij dàit e dij fàit, ma semplicement seguend un rasonament romàntich e donca pericolos.

A sarà pa, com ch'a l'ha fàit noté Luciano Gallino an sla Stampa dël 7 dzèmber, che a sìo pròpi j'abitant dla val Susa, con l'oposission a cost proget ëd TAV, a fé l'interesse nassional? Che a sio ancamin a fene pensé a la conveniensa o meno ëd trasformé l'Italia ant la piataforma logìstica d'Euròpa? Che a sio ancamin a dine che la decision ëd fé la TAV bele sensa rason a l'é la conseguensa ëd n'incapacità a esploré an manera coreta j'oportunità ch'i l'oma a disposission?

Gianni Davico

Antonio G. Calafati, *Dove sono le ragioni del sì? La "Tav in Val di Susa" nella società della conoscenza,* Turin, Seb27, 2006, 10 euro
Ël volum as peul cò ordinesse diretament dal sit dl'editor: www.seb27.it

QUAND L'AMOR (PËR L'AMBIENT) A MASSA

I parloma d'un liber. I parloma d'ambient. I parloma ëd mòrt massà.
Ël liber a l'é *State of Fear* ("Stat – ò condission – ëd por") ëd Michael Crichton. Crichton i lo conòsse, e se i lo conòsse nen av basta savèj che a l'é col che a l'ha scrivù *Jurassic Park* (che prima d'esse un film a l'é un liber). E ëd tanti autri romanz, vendù an milion ëd còpie.
State of Fear a va pijà com un romanz, e gnanca dij pì bej. A l'é, com a diso an America, un *page-turner*, un "gira-pàgina", un lìber che as fa lese. Bele che a sio 700 pàgine a l'é malfé chité.

Ma a l'é dël messagi che i veuj parlé. Da sì na minuta.

La stòria a l'é bela e a fa piasì contela: a-i é un miliardari, George Morton, con ël ghëddo dl'ecologia e che a meuir an manera nen ciaira. A-i é n'organisassion ecologista che a buta sù na gròssa conferensa an sël cambiament dël clima ant ël mond. Mach che a l'ha pòch da fé vëdde: a l'ha pòch për *sbaruvé*, pòch për *fesse dé dl'arzan*. E anlora a penso ëd *feje* – ij cambiament climatich. Dëstaché na frisa dl'Antartich, provoché un *tsunami* ant ël Pacifich. Ròbe parije, tute probabilment possibij da na mira tecnica al di d'ancheuj. Peui a-i é Peter Evans, ël giovo avocat dël miliardari, ecologista ëdcò chiel che a dëscheurb pòch a la vira còs ch'a-i é daré a tant "amor për l'ambient". E a-i é John Kenner, siensà, spion e *deus ex machina*, un ch'as la gava tant bin con ël computer e ij cont che con ël fusil e minca sòrt d'angign.
Tuti e doi e quaich autr amis a corato dapress ai gram an girola për ël mond. A la fin ij but dj'ecoterorista a son crasà, ma antratant a-i na riva ëd tuti ij color.
Fin-a sì la stòria – condia ëd grafich, nòte e na pòst-fassion ëd l'autor. Për dì che ël *global warming*, ël riscaudament global, a l'é na *teoria*, nen un *fait*. Na teoria che as basa ansima a un dovragi pitòst alegher dla statistica e, dzortut, *an sla por*. Mach un romanz? Gnanca na frisa: l'ecologism radical a massa për dabon, e quand ch'a massa nen a fà ravagi nen da pòch.
6 ëd Magg 2002, ore 18:06, Hilversum, Olanda: Pim Fortuyn a l'é massà. As trata dël prim omissidi politich an Olanda dal 1672. Ël sassin as ciama Volkert van der Graaf; a l'é n'ecologista radical dë snistra.
Chi ch'a son j'ecoterorista? An America as ciamo ELF ("Front ëd Liberassion dla Tera"), ALF ("Front ëd Liberassion dle Bes-ce"), *Earth First!* ("La Tera Anans a Tut!") e PETA ("Gent për ël Tratament Etich ëd le Bes-ce"). Ma pensoma, pì davzin a noi e pì an cit, a j'atentà an Valsusa ò an Valchiavenna.

Ël global warming, ël riscaudament global, a l'é na teoria, nen un fait

Còs ch'a-i é daré? Cole ch'a son lor rèis ideològiche?
Anans a tut, la nossion che la proprietà, a la fin, a sia un robarissi. Veja e dròla idèja. Dròla përchè për essje un robarissi a-i é dabzògn ëd na vitima, valadì d'un proprietari. Ma la *natura*, la *Tèra*, fin-a l'*umanità*, la *rassa dl'òm*, a son nen proprietari: a peulo nen esercité sò drit ëd proprietà che se quaidun a lo fà për lor: un politich, në stat, un moviment.

Pim Fortuyn (1948-2002)

Valadì, l'ecologism a l'é an soa essensa coletivistich. Donch dë snistra? Question complicà. A la diferensa ëd Marx e dël socialism classich, che a son tuti ambeivù ëd fiusa ant l'òm e ant ël progress, na fiusa tuta secol XIX, l'ecologism pì radical a l'ha gavà l'òm da sò orizont: l'òm a l'é mach na bes-cia. Ò pitòst un virus. A chërs tròp: a l'é l'òm ël nemis ëd la Tèra. Sensa rivé al Partì për l'Estinsion Volontaria dla Rassa dl'Òm (a esist, a esist!), a basta pensé a tuti coj che, ant ël nòm dij drit ëd l'òm, a veulo la legalisassion ëd l'eutanasia. Mach un drit? Ò as passerà tòst, ant n'Euròpa che a arfuda la fé cristian-a ma a l'ha gnun problema con la Revolussion Fransèisa e soa caria ëd mòrt – a la propaganda *a pro* dl'eutanasia? Për rivé peui a eliminé chi?
I fario mej a ancaminé a penseje.

L'ecologism a l'é an soa essensa coletivistich

Mauro Tosco

Michael Crichton, *State of Fear*. New York, HarperCollins, 2004. ISBN: 0061015733. Pressi: $ 7,99 An italian: *Stato di Paura*. Milan, Garzanti, 2005. ISBN 8811678560. Pressi: 18,60 euro

ËL BÒSCH ËD LA PARTESSIPANSA ËD TRIN

Ël Bòsch ëd la Partessipansa a l'é pòch pì che 1.500 giornà piemontèise, val a dì squasi 6 km quadrà. As peul imaginesse com un retàngol ëd 3 km për 2, butà për longh an diression mesdì-mesaneuit. Ël Parch a l'é an pian, an gavand na colinëtta che, a metà dla part ossidental, a s'aussa ëd 35 méter e a cor an diression Est-Òvest.
Ël Parch a l'é un bòsch ëd pianura ("planissial"), andova as peulo arconòsse doi ambient:
1. la pì part a l'é caraterisà da ròj, sron e chërpo tra le piante pì àute, gasìe e ninsolé tra i busson. An sla colinëtta a-i chërso ëdcò le castagnere;
2. ant le part ùmide dël Bòsch, le piante pì àute a son ij frasso e le verne, e ij busson a son ij sàles, ij ninsolé e j'orm.
E peui: seresere, nosere, òpi, arbre, tij, bërgnolin e un baron d'àutre specie 'd pianura.

La stòria dël Bòsch as perd ant ël passà. Miraco a l'era già un "bòsch consacrà" aj temp dij roman: davzin a-i é Lucedio, da "lucus dei". Ël prim document esistent a l'é la "concession" dla Partessipansa fàita dal Marchèis dël Monfrà dël 1275. Ël Bòsch a l'é na "proprietà nen dividùa», ij padron a së s-ciamo "partessipant", lòn ch'a spiega na part dël nòm dël Bòsch. Ant la stòria, ël Bòsch a l'é stàit coltivà e tajà, con ëd regole bin sarà, për avèj sempe 'd pì boscamenta da carpentié e bòsch da brusé. Ant j'ùltim 200 agn, ël bòsch a l'era dividù an 10 part, ch'as tajavo ògni 10 agn. Minca part a l'era riquadrà, e ij partessipant a tiravo a buschëtte (a sòrt, lòn ch'a spiega l'àutra part dël nòm) ël quàder da tajé. A l'é sempe lassasse pì "quinte" o "anlev" ëd lòn ch'a stabilìo le lej dël temp. Dapress d'ògni taj as piantavo ëdcò ëd neuve piantin-e o as semnavo agiand e àutre sëmnaje; an costa manera sì, però, a l'é rivaje ant ël Bòsch

la gasìa. Dël 1991 ël Bòsch a l'é vnùit Parch Regional e a l'é stàit fàit un Pian Forestal. Minca un-a dle 10 part a l'é stàita dividùa an doi, e adess ël Bosch a l'é dividù an 20 part; 5 part a son pì nen tajà (cheidun-e për conserveje coma ch'a son, cheidun-e përchè a son nen an bon stat); le àutre 15 part a son tajà minca 15 agn. Ël Pian Forestal a tira a fé torna formé ël bòsch planissial, a controlé le piante 'd gasìa e a rinforsé le specie dël pòst.
An conclusion, na tradission piemontèisa ch'as perd ant la neuit dij temp a l'ha trovà la manera per continué ant l'avnì.

Bepe Sané (Dragonòt)

Coma rivé al Bòsch ëd la Partessipansa da Turin:
con l'autostrà A4 Turin-Milan, seurte a Sian (Cigliano), andé anvers Livorn (Livorno Ferraris) e dòp anvers Montareul (Montarolo).
Opura rivé a Civass (Chivasso) con la statal n. 11, peui pijé la statal n. 31 fin-a a Trin.

PREISTÒRIA PIEMONTÈISA

Al Museo Archeològich dël Canavèis a Corgnè a-i é l'esposission M*egaliti. Monumenti preistorici nelle Alpi piemontesi*, soagnà ansema da la Soprintendensa Archeològica, da la comun-a e da CESMA, socetà dël setor dla formassion coltural. An sëddes tàule a son presentà ij monument preistòrich piemontèis pì amportant për fé s-ciairé, an manera sempia ma sientìfica, na mira dla stòria pì antica ch'a l'é ancamin ch'as dëscherb mach da pòch: quàich monument a son stàit arconossù mach st'istà, bele ch'a fusso an pé da almanch sinch mila agn. Tiré su 'd pere ò construve 'd dòlmen a l'é l'espression ëd na serie 'd fenòmen colturaj spantià për tuta l'Euròpa ocidental da la fin dël Neolìtich a l'età dl'Aram, fin-a a avèj quaicòs ëdcò ant l'età dël Fer. Ël Piemont a l'é anté ch'a s'ancròsio le tradission megalìtiche atlàntiche e ocidentaj con cole centro-europenghe e alpin-e. N'ocasion për conòsse le doe stàtue-stele 'd Tina 'd Vestignè (2800-2400 a.C.) che a son esponùe al Museo, ël menhir ëd Séres (V-IV mileni a.C.), ël dòlmen ëd Cantòira (III mileni a.C.), ël sercc ëd menhir ëd Peraborga 'd Tran-a (V-IV mileni a.C.), le doe stele 'd Santal e 'd Castlet Tesin (700-500 a.C) e via fòrt.

Menhir ëd Séres

Dòlmen ëd Cantòira

Fransesch Rubat Borel

Museo Archeològich dël Canavèis, stra d'Ivrèja 71, Corgnè, tel. 0124-651799, dal màrtes al saba 9-16.
Fin-a a Stèmber 2006.

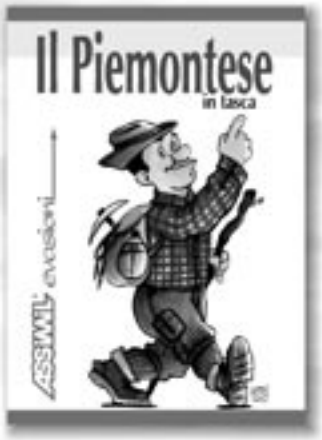

Isbn: 88-86968-54-X Prezzo: € 9,50

Nelle migliori librerie!

ASSIMIL
Corsi di lingue autodidattici dal 1929

Il Piemontese in tasca

di Francesco Rubat Borel, Mauro Tosco, Vera Bertolino

Come tutte le lingue anche il piemontese ha numerosi dialetti locali, che sono però reciprocamente compresi e delle cui differenze un forestiero ben difficilmente si accorge. Nei secoli inoltre si è sviluppato un linguaggio sovradialettale comune a tutta la regione: è questa la lingua piemontese di cui tratta quest'opera, rivolta non solo a chi non conosce il piemontese, ma anche a chi lo parla da sempre, a chi lo capisce ma non osa parlarlo, a chi è solo curioso di capire qualcosa e agli appassionati delle lingue minoritarie.

Una guida di conversazione semplice ed originale per scoprire la lingua piemontese, il Piemonte e i suoi abitanti attraverso:

- *una breve descrizione linguistica,*
- *la storia della sua letteratura,*
- *la fonetica e la grafia per poterlo leggere e scrivere,*
- *una presentazione essenziale della grammatica,*
- *l'uso vero e proprio della lingua nella conversazione, con un pizzico di humour che da sempre caratterizza i corsi Assimil.*

www.assimil.it

C. P. 80 10034 Chivasso Centro (TO) - Tel: 011.91.31.965 - Fax: 011.91.31.996 - info@assimil.it

LE CORT E LE SITÀ

A sara ël 14 magg a la Promotris ëd le Bele Art ëd Turin l'esposission L*e cort e le sità*, *art dël* '400 *ant j'Alp d'ocident*. Pì che 300 euvre ch'a mostro la produssion artistica dël ducà ëd Savòja dal Gòtich al Arnassiment: quàder, sculture, giòje, tëssù ricamà, còdes minià ch'a proven-o daj museo 'd Paris, Londra e New York, da abassie e da catedraj.
Ant ël Piemont a l'é podusse svilupé ël Gòtich internassional përchè l'ambient fëodal e cavaleresch a l'era ancor nen trasformasse ant la siviltà borgheisa e mercantil. A l'era s-ciopaje la mòda 'd pituré ca, cese, abassie, castej con ël neuv stil. An Piemont ël Gòtich a l'é stàit motobin apressià e a l'é durà a longh e j'Alp a l'han nen ostacolà, ma a l'han sempe contribuì a spande le mòde: le stra dël Piemont a colegavo l'Italia con ël rest ëd l'Euròpa e a butavo an comunicassion j'artista ch'a travajavo da na part e da l'àutra. Ij sènter pì important a j'ero coj ëd Salussi, Chambery e Thonon, anté che le struture fëodaj a j'ero bin vajante. Ant la mostra as ved pròpi coma le piture a j'ero n'element didatich e j'argoment sàcr a j'ero pijà dal Vej, dal Neuv Testament e da le vite dij Sant. Ma ant le sale dij castej j'argoment a j'ero profan: stòrie d'Artur, d'eroi e d'eroin-e, e 'd la dama dl'unicòrn.
Da j'euvre esponùe as capiss coma anlora a mancava dël tut la concession che noi i l'oma adess dl'artista, vist come n'òm ecessional con na përsonalità fòra dal comun. A-i era anlora mach l'artisan e soa botega, e j'euvre, prima d'esse finìe e consegnà, a passavo travers vaire man. Pijoma për esempi doi géner completament divers: j'arass e le miniadure. J'arass a j'ero destinà, për soe dimension, al publich e fàit për cese e palass; le miniadure al privà për la dlicatëssa e la pressiosità dël material dovrà. J'arass as butavo ant le cese e ant le cort ëdcò përchè a guernavo dal frèid e da l'umidità. A j'ero fàit ëd lan-a e antërsà a man, conforma ël dissègn dël pitor. Donca a-i era 'l pitor e tuta na serie d'ovrié: tëssior, cardator, fileur e via fòrt ch'a fasìo l'euvra. L'arass a l'era nen fàcil da fé: l'artisan a stasìa daré ël tle, e ël dissègn a l'era daré le spale, e parej a dovìa vardé ël model con në specc. Ij cost a j'ero smisurà, ëdcò përchè as dovravo fij ëd seta, d'argent e d'òr. Motobin pì car dij quàder e dj'afresch. Mach ij pì sgnor a podìo përmëttse n'arass. Le miniadure a j'ero sempe d'ilustrassion dë scriture e fàite da tante përson-e, ognidun-a con un travaj particolar. Le miniadure a j'ero piturà an sla përgamen-a, faite con un procediment motobin carestios. As dovravo ëdcò le pere pressiose, l'òr e l'argent. Ël copista a scrivìa ël test e 'l pitor a fasìa 'l rest. Ij temp a j'ero longh e 'l travaj ampegnativ. A podìa capité che n'artista a ancaminava ël travaj e n'àutr a lo finìa dòp vaire ani.
La mostra, che a l'é ëd sigur istrutiva, a l'é tutun nen equilibrà, përchè la part dedicà a j'argoment religios a l'é motobin pì ampia che cola che a trata la vita profan-a ëd le cort. E peui a fà nen vëdde lòn che a l'é pì bel e significativ e ch'a l'é conservà për esempi a Palass Madama e a l'Albertin-a, e a përmëtt nen ëd fesse n'idèja giusta dl'art piemontèisa dl'época. An efet se as pensa al rest d'Italia tra 'l 400 e 'l 500 (Firense, Venessia, Ferara e via fòrt) a ven ël magon: ma alora a l'é pròpi vèra che 'l Piemont ant ël camp artistich a l'era andarè 'd 100 e pì agn?

A mancava la concession dl'artista come n'òm ecessional con na përsonalità fòra dal comun. A-i era anlora mach l'artisan e soa botega

La mostra a përmëtt nen ëd fesse n'idèja giusta dl'art piemontèisa dl'época

Jaquerio: ***San Pé liberà da soa përzon*. Euli ansima a taula. 1410-1415. Turin, Museo Civich d'Art Moderna**

Genio Gabanin

PROIBÌ AI CAN

Un paira d'agn andaré mè atension a l'é stàita tirà daj cartej "Attenti al cane" ch'as treuvo tacà a le recinsion dle vilëtte ant ël nòrd Italia.
Costi cartej a fan vëdde quasi sempe un can diferent. Alora i son ciamame: a-i é quàich regola për rapresenté ant ël cartel pròpi col can che a sta an cola ca-lì? Fin-a a adess i l'hai nen trovà la rispòsta. I l'hai mai verificà, përchè i l'hai mai ancalame a vintré ant un pòst andoa che am buto an guardia contra un can. Già, am fan un pòch por ij can...

An tute le manere sòn a l'ha fame ancaminé a prësté atension a tuti ij géner ëd cartej che a rapresento ëd can; specialment ij pitograma che a dijo "Attenti al cane". Fin-a a adess i l'hai colessionane na senten-a, diferent tra 'd lor. I l'hai dëscurbì un baron ëd diferense ant lë stil, ij color, l'espression. Frapant!
Ambelessì, a disposission dij letor, a-i é quaidun an tra ij cartej pì caraterìstich ch'i l'hai trovà. Bon-a letura!

Can astrat
Intrada dl'Arch ëd Trionf
Paris – Fransa
Cost can a l'ha nen ël përmess ëd traversé la stra con la piòta dëdnans? O a l'ha nen ël përmess ëd presentete la piòta?

Can entusiasta
Intrada d'un parch për ij gieugh
Rotterdam – Olanda
Përchè sto can entusiasta a peul nen intré a gieughe con ij cit? Qualsissia cit a l'avrìa car avèj un can svicio parèj com compagn për gieughje ansema.

Can spatussant
Supermarcà 'Au bon marché'
Paris – Fransa
Cost rafinà can fransèis a l'é stàit tut scancelà, dàit che ël cartel a j'era ant n'assenseur. Nen tant chic.

Can trist
Maslé
Scheveningen/Den Haag – Olanda
Ël test sota a dis: 'I peuss nen vintré...' Quàich vira a l'é pròpi na vita da can.

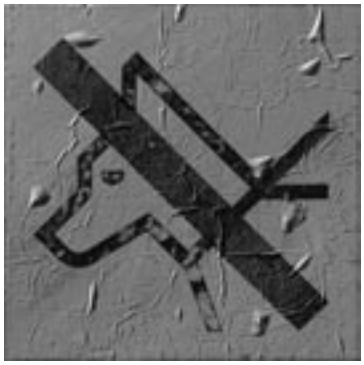

Gnun can
Coriera
Berlin – Germania
A smija ch'a-i sìo tante manere ëd rapresenté un can quante a son le specie.

Can da ripòrt
Intrada ëd Technopolis
Issy-Les-Moulineaux – Fransa
Con soe gròsse orije cost can con l'aria da amis a l'é sempe ancamin ch'a të scota – ciamje d'arportete qualonque ròba, an qualonque moment.

Can ch'a scapa
Vrsic – Slovenia
Lòn ch'a l'é ch'a l'ha sbaruvà tant ës can? A cor për salvesse! O a l'é un viliach ch'a scapa?

Can con la musaròla
Pizzeria
Como – Italia
Ës can con la musaròla at mangerà nen toa pizza fiamenga. A n'ha pròpi nen da manca, dal moment che a l'ha na bela bëddra për sò cont.

A l'é un can?
Stassion feroviaria central
Rotterdam – Olanda
É, a l'é pro! Miraco cost cartel a l'é lì da j'agn sinquanta, quand che le neuve caròsse olandèise a j'ero stranomà 'teste 'd can'.

Can ch'a fà la caca
Rotterdam – Olanda
Proibì! Gnun-a caca ëd can! I soma tuti d'acòrdi!

Can sorprèis
Supermarcà 'Franprix',
Paris – Fransa
'Hei, còs ch'i-i fass piantà ambelessì?'

Can da guardia
Pantheon, Roma – Italia
Për tant ch'a sia fier, cost can a peul nen fé la guardia al Pantheon.

Can ch'a scapa
Supermarcà Bas van der Heijde'
Rotterdam – Olanda
Ël prim can che i ancontr ch'a scapa dal cartel ëd lòn ch'a l'é proibì.

Can onipresent
Olanda, Slovenia, Fransa, daspërtut...
Lasseve nen bagné ël nas. Vardé anté ch'i veule, ma ël pitograma dël can ch'a l'é daspërtut a l'é squasi mai l'istess.

Can e gat
Maslé, Paris – Fransa
... e quàich vira ël can a l'ha la companìa... d'un gat. A lor a-i n'anfà nen dla proibission, dàit ch'a smijo bin content ansema.

An basandme an sla mia colession ëd cartej 'Proibì ai can', i l'hai realisà un cit film ch'a l'é stàit trasmëtù da la television olandèisa ant ël 2005 e 2006. Ël film as peul vëddse dzora www.interventor.nl.

Erik van Huisstede
(tradussion ëd Gianni Davico)
Erik van Huisstede a viv a Rotterdam e Paris.
A travaja come ilustrator ëd documentassion técnica.
Për contatelo: huisstede@interventor.nl

ËL PIEMONTÈIS AN SACÒCIA

Con tuta la stima ch'as peul avèj për le gramatiche ëd Bré-Bertodatti e ëd Michela Grosso, adess cole doe euvre meritòrie a l'han un concorent da tëmme: a l'é pen-a surtìe da l'editor Assimil *Il Piemontese in tasca*, gramatica, manual ëd conversassion e cit vocabolari ansema.
J'autor a son Fransesch Rubat Borel, che l'ha soagnà l'Introdussion, la Conversassion, la Bibliografia e le nòte dzora ij dialèt; nòst diretor Mauro Tosco, autor dla Gramatica, dla Grafia e dla Prononsia; e Vera Bertolino, ch'a l'ha soagnà ël Léssich e a l'ha coordinà ël travaj editorial. A buta peui cont mensioné Gianluca Perrini, ch'a l'ha arvëddù ël manual.
Ël pressi a l'é «polìtich»: neuv euro e mes a son decisament pòchi për n'euvra completa come costa, bele se sacociàbil. Ma a propòsit dël formà a venta noté che a peul esse fin-a mej, përchè meno intimidatòri rispet a un volum pì serios. Già, përchè già da la cuvertin-a as capiss che ël test a parla al letor da amis e nen tant da professor. Sòn, che dël rest a l'é ant lë stil Assimil, a giuta a lese con facilità e a "assimilé" na materia ch'a l'é nen sempia.

La «guida turìstica» dla lenga piemontèisa a l'é un test ch'a deuv nen manché ant la librerìa – mej, ant la sacòcia – d'un piemontèis

Ël volum, oportunament dedicà a la memòria ëd GianRens Clivio, ch'a l'avrìa bin apressialo, a l'é dividù an quatr session.
La prima, introdutiva, a spiega lòn ch'a l'é ël piemontèis, coj ch'a son sò dialèt, chi ch'a parla nòsta lenga. As peul noté coma j'autor, bele a arzigh ëd fé rusé quàich piemontesista, a l'abio nen avù por ëd buté an prinsipi na carta lenghìstica dla region, con tute le lenghe parlà an Piemont – da j'ocitan ai lombard.
A dà peui le regole prinsipaj dla grafia e dla prononsia. A buta donca ij fondament për ël discors ch'a-i ven.
La sconda a l'é la gramatica. Precisa e rigorosa, ma lòn ch'a l'é bel a l'é ch'a l'é... curta: an 35 pagine i conossoma le regole e i soma come fé a scrive sensa boro.
A-i ven peui la part dedicà a la conversassion, ch'a l'é cola pì consistenta e ch'a spiega come fé për gavessla a parte da le situassion pì comun-e dla vita ëd tuti ij di.
L'euvra a finiss con la bibliografia e ël vocabolari, sia piemontèis-italian che viceversa (anviron doemila paròle, visadì lòn ch'a serv për parlé na lenga con bon-a sicurëssa).

J'autor a veulo giuté chi ch'a s'avzin-a a nòsta lenga con

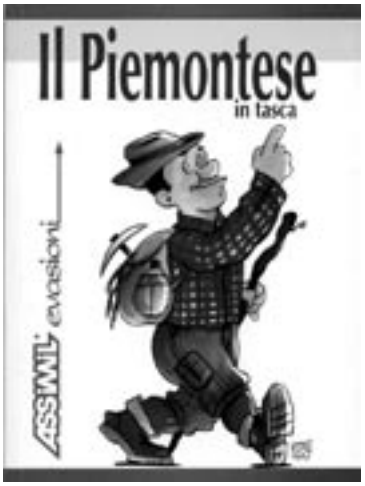

veuja d'amprendla, ma miraco a l'é na frisa sbaruvà da tute le regole: ëd minca frase as dà nen mach la grafia, ma cò la trascrission fonética, për prononsié an manera giusta, e la tradussion an italian. Già, përchè la grafia a l'é un-a sola – e cost a l'é un fàit –, ma coma mojen për amprende nòsta lenga a peul serve savèj che "i son bon a parlelo", tant për dì, as prononsia "i suN buN a parlelo" (sicurament pòch elegant da vëdde ma ùtil, gnun dubi).

An conclusion, la "guida turìstica" dla lenga piemontèisa a l'é un test ch'a deuv nen manché ant la librerìa – mej, ant la sacòcia – d'un piemontèis.

Gianni Davico

Francesco Rubat Borel – Mauro Tosco – Vera Bertolino, *Il Piemontese in tasca,* Turin, Assimil, 2006, pp. 224. 9,50 euro

Oferta special për ij letor!!!

Ij nòstri letor a peulo avèj a sò ca cost lìber, fondamental për amprende dabon a lese e scrive an piemontèis, a 10 Euro (spèise dë spedission comprèise). A-i son doe manere për paghé:
1) an pòsta: versament an sël cont corent postal n. 53050969 antestà a:
Associazione Piemontpress – via Guastalla 17, 10124 Turin
2) an banca: bonìfich an sël cont corent antestà a Associazione Piemontpress (BBAN E 07601 01000 000053050969)

A basta indiché ant la causal «Piemontese in tasca»

Fé an pressa: l'oferta a scad ël 30 luj!

DAJ SERMON SUBALPIN AL PARE ETERN

Conversassion con Milo Bré

Feje ëd domande a Bré a l'é pì che impossìbil, a l'é nen ùtil. Lasselo parlé, e a sarà sò cheur a dive tut, con la semplicità d'un cit e la saviëssa d'un vèj. Sò spìrit a l'é inconfondìbil: "Tute le folairà ch'i vorìa dì i l'hai dije, ma ti cheuj mach ël bon", a l'ha dime mentre che i-j dasìa ël brass caland le scale a la fin ëd nòstra conversassion. E "mi i l'hai dite tut parlandte con ël cheur. A l'é na manera për dite ch'it veuj bin". E mi i j'era lì, emossionà e onorà. Ambelessì a-i é ël rest dla ciaciarada.

"Ël piemontèis a va vers la vita. Tanti a l'han travajà fin-a a adess për dì che dovré le lenghe regionaj a guasta la cultura. Anvece nò: noi i dovoma cerché ëd salvaguardé ij prinsipi dla cultura dla lenga pì antica d'Euròpa. La magioransa a lo sa nen, ma ij *Sermon Subalpin* a son n'euvra ant la lenga natural piemontèisa dël 1100 (e, tra parèntesi, la grafia piemontèisa a l'é cola ch'i dovroma ancheuj. A ventrìa ëdcò ten-ne cont). Chi ch'a-i é dël 1100 ch'a peul contrasté la supremassìa nòstra? A-i é gnun an tuta Euròpa: ant ël 1300 a-i sarà peui l'italian, ma a la finitiva noi i soma ij pì antich d'Euròpa.

A val ancora e sempe lòn ch'a disìo ij nòstri antich: nosce te ipsum. *Noi i disoma conòss-te an profond e fate furb*

Bòn parèj.
Ij *Sermon Subalpin* (ch'as peulo lese ant ël prim volum dla *Storia della letteratura in piemontese*) a venta conòssje. Peui da lì un, an conossend le radis, ij prinsipi, as fà ëd domande: e ant ij temp ch'a vniran a troverà peui le rispòste. Donca a val ancora e sempe lòn ch'a disìo ij nòstri antich: *nosce te ipsum*. Noi i disoma *conòss-te an profond e fate furb*. E noi, i fusso furb, i andario daré ai valor che i l'oma arsevù… përchè nen conossendse i-jë spuvoma ansima. Nòstri nòno e bisnòno a savìo gnanca scrive, e alora as podrìa pensesse ch'a valìo gnente; anvece no, com Dio a veul noi i l'oma ij sant come Don Bòsch, Cafass, Cotolengo

ecetera ch'a l'han trasformà ël mond – an parland piemontèis, bele se peui a j'ero obligà a dovré l'italian. *Voilà*: noi coste richësse i dovoma vëdd-je e buteje an evidensa.
An definitiva noi i soma catòlich an natura, ma bele mach a conòsse an profond ij *Sermon Subalpin* noi i ancaminrìo a capì ël valor d'una lenga ch'a l'ha dàit dij frut che nen tuti a peulo vanté. Sossì a l'é piemontèis dël 1100, bel fieul…
An colegi quand ch'i parlavo piemontèis an castigavo e an butavo a la muraja, përchè as dovìa mach parlesse italian. Nojautri i soma stàit educà a dëspresié la lenga dij nòstri vej, përchè a fasìa nen cultura. Ma a fà nen cultura përchè a l'é nen conossùa, sta cultura: as

L'ùnica còsa ch'a va sërcà con ël cheur a l'é la verità. Tute j'àutre a son cuche

peul nen parlesse inglèis, se un a lo sa nen. Con ël piemontèis a l'é l'istess. A venta donca dëscheurbe coste richësse che ij nòstri vej a l'han lassane. A l'é un dover, prima 'd tut. Prima 'd conòsse j'afé dj'àutri a l'é giust conòsse ij nòstri, për dì grassie a Col ch'a l'ha danje.
Nojautri an definitiva i l'oma ëd richësse regalà dal Pare Etern a travers dij nòstri vej che a merita la pen-a ëd conòsse, përchè i podoma nen parlé mal dle nòstre còse se i-i conossoma nen. I na parlerìa mal se, conossendje, am mostrèisso mal; ma se at mostro na stòria che a l'é esaltassion d'una siviltà, ch'a l'é la nòstra, alora it sente ël dover ëd dovèj-je conòsse; e ëd dëscheurbe ëdcò d'àutre còse che magara j'àutri at fan nen conòsse përchè a-i conòsso nen come ti.
Mi i dijo doe paròle campa là, però i-i dijo con ël cheur: përchè an definitiva l'ùnica còsa ch'a va sërcà con ël cheur a l'é la verità. Tute j'àutre a son cuche. Noi i dovoma nen deje mach amportansa a la crosta, ma al formagg ch'a-i é sota. Com ch'am disìa mia mama, 'ricòrd-te Lino che a sto mond a venta fé bin, fé 'd bin, vorèj bin, dì ël bin, përchè ël Bin an veuja bin. Butlo për orcin e pòrtit-lo dapress sempe'. E ti it ses un testimòni".

Gianni Davico

GRAFÌA PIEMONTÈISA: IV FARIE TRAPIANTE LA FACIA?

Për la reclam d'un sit internet (www.piemunteis.it) an sl'ùltima pàgina dël nùmer passà ij letor d'é! pì scaudà a l'han ancaminà a rusé an sla quistion dla grafia. E a l'han fàit bin. Beicoma sùbit lòn ch'a l'é capitaje. Ës sit internet-sì a sostniss che a venta rangé le régole dla grafia piemontèisa e a në smon ëd neuve. Da la mira informàtica ël sit a l'é bel, ma da la mira concetual nò. Adiso che 'l piemontèis a l'é dificil da lese e da scrive da già che la gent a l'é nen costumà a scrivlo e gnanca a leslo e che gnun a-j lo mostra. A l'é vèj. Ma dòp a-i riva la contradission pì gròssa. A diso che la grafia piemontèisa a l'é derivà da cola italian-a, e tre righe sot anvece a diso che sa grafia-sì a l'é nen adata a trascrive 'l piemontèis da già che a l'ha na fonética diferenta da cola italian-a e alora a smon-o na manera neuva dë scrive che... a l'é cola dl'italian: ël son [u] a së scrivrìa <u> e pi nen <o> (P*iemunt* e pa P*iemont*), [ü] a së scrivrìa <ü> e nen <u> (T*ürin* e pa T*urin*), [ö] a së scrivrìa <ö> e pi nen <eu> (fö e pa feu). Adess, ma sta propòsta-sì a l'é la grafia dl'italian s-ciancà e pla! Lòn che a fà pi rije che quaichëdun a l'avìa fin-a la mutria, quàich temp fa, dë spacela coma grafia internassional! Ma alora përché nen scrive a l'anglèisa: "Cherea moongsü, kooma kas ës chama kyel?" Adess, pì modest, a l'é ciamà "grafia mincadì": *graphiam nostram quotidianam da nobis hodie*. Ij doi eror ëd partensa a son fortì che:

La grafia piemontèisa a nass da la pronunsia dël latin an Piemont, tanme tute j'àitre lenghe romanze dl'Euròpa ocidental

1. la grafia piemontèisa a l'é fasse a parte da cola dl'italian;
2. la grafia piemontèisa a l'é na bela invension d'inteletuaj coma M. Pipin, P. Pacòt, A. Viglongo, C. Brero.

La grafia piemontèisa a nass da la pronunsia dël latin an Piemont, tanme tute j'àitre lenghe romanze dl'Euròpa ocidental. Chi ch'a va a lese un test medieval, ò dël Sinchsent, ò dël Setsent, ò squasi tuti coj dl'Eutsent (gavà pròpi coj italianisant!), a trovrà scrit *batù* e nen *batü*, P*iemont* e nen P*iemunt*. Noté che costa-sì a l'é la midema grafia 'd na fassa 'd lenghe che a l'ha sostiansialment ël midem vocalism piemontèis: l'ocitan, ël milanèis, ël genovèis. Pitòst Pipin e sòcio a l'han daje na regolà a j'àitre quistion, coma la nasal velar ò j'apòstrof e ij përnòm compòst (le nòrme definitive a l'ha fissaje Brero dj'ani '60) che a son da bon ij sagrin ëd chi che a veul scrive 'l piemontèis.

R. Magritte, Ël fieul dl'Òm, 1964, pitura a euli. Colession privà.

A l'é sentesinquanta ani che j'ocitan ò ij provensaj a ruso se a l'é mej la grafia stòrica ò cola dl'Eutsent

Darmagi che la solussion ëd www.piemunteis.it a rangia nen costi problema. La grafia piemontèisa a l'é sempre stàita la midema pròpi quand che a l'era ocasion dë scrive <o>, <eu>, <u>. Adritura quand che a la fin dl'Eutsent ij turinèis dël giornal 'L B*irichin* a l'han ancaminà a scrive P*iemônt*, a l'han pro goernà la O, bele che giontandje 'n caplet che a l'ha fàit tanta confusion. Magara për la resta... vàire S... anté buté la H... 'mbelelì già che a-i é staje 'd gàbole e 'd ratele ma a la finitiva... Ël prim che a scriv le <ü> e le <ö> an tra Piemont e Lombardìa a l'é 'l lenghista milanèis B. Biondelli dël 1853 che a-j pija da l'alman, ma përchè a studia 'd fé na grafia fonética sovraregional ch'a vada bin për... ij dialet dl'Italia da unificé! Ant ij midem ani an Provensa a l'era codificà na neuva grafia për ij dialet dla lenga d'òc, an partend da cola fransèisa e lassand da banda cola antica dij trovador. E bin, a l'é sentesinquanta ani che j'ocitan ò ij provensaj a ruso se a l'é mej la grafia stòrica, la *normalisada*, ò cola dl'Eutsent, *aquelo di Felibre*. E comsissìa, l'arforma 'mbelelà a l'avìa fala F. Mistral, ël pare dël provensal modern. I l'oma da serchesse 'dcò nojàitri 'd rogne parije? Ij prinsipi dla grafia piemontèisa a sompre stàit costi-sì, e pro. J'àitre cose a son vnùite dòp, e a son pròpi cole che lor-sì a cambirìo nen.

Përchè se la gent a tribula a lese e a scrive 'l piemontèis a venta mostreje a felo. Mach che a venta esse bon. Feje scrive coma l'italian a l'é mach na scursa: s'i l'hai mal la pansa i peuss nen rancheme lë stòmi.

La grafia a l'é la facia 'd na lenga

Ma peui, é-lo tant dificil scrive an piemontèis? Fàcil a 'l l'é nen, ma 'l pes a l'é nen ant le <ò>, <o>, <eu>, <u> ma pr'esempi ant le S ò 'nt ij përnòm, pròpi anté che lor-sì a fan gnente.
A l'é vera che rangioté quaicoslin-a dla grafia piemontèisa a farìa fin-a da manca. Mi i gavrìa tuti j'acent an drinta a le paròle (fòra che la <ò>, a l'é ciàir), da già che a son ëd régole mach dj'ani 1950. Ma peui pro, përché a son ëd nòrme che a l'han 700 agn, a l'é la tradission gràfica piemontèisa. E, noté bin, adess che i son ancamin a scrive i-j dòvro, përchè i peuss nen feme vnì 'l giget 'd fé n'arforma gràfica daspërmì. Gnun a peul fé 'd testa soa.
La grafia a l'é la facia 'd na lenga. Nòsta facia a l'é nen nòsta person-a, epura a l'é coma che is presentoma a j'àitri e a noi midem. Se un av disèissa che i l'eve 'l nas brut, i podrìe deje rason ò mandelo a dëspané 'd melia, ò magara fé na cita plàstica: ma iv farìe fé 'n trapiant ëd facia?

Fransesch Rubat Borel

PS Ma mi che i l'hai già mè nòm ëd famija scrit an piemontèis giust, i l'avrìa da felo cambié an Rübat Burel? Possìbil che në scrivan ëd pais dël Setsent ò dl'Eutsent a fussa pì svicio a scrive 'l piemontèis che chi ch'a l'é bon a monté un sit internet? E i saroma: mè cognòm, e tanti dle montagne canavzan-e e bielèise, a son la preuva che la grafia piemontèisa a l'é esistìa e a esist e che a l'é nen ël giget ëd dontrè scritor "italianisant".

BUTÉ VIA ËL SAVEJ DLA GENT

A l'é nassuje la wikipedia piemontèisa. Dapress a tant travaj dij técnich, adess a l'é la gent che a dev fé soa part

Còs é-lo mai lolì? A l'é l'enciclopedìa an sla Ragnà pì lesùa ant ël mond. N'enciclopedìa che la gent a së scriv daspërchila, e che as dòvra sensa da manca ëd paghé. L'edission piemontèisa a nass an colaborassion con cole anglèisa, galissian-a, catalan-a, napolitan-a e lombarda, e con contat an costrussion ëdcò con sicilian, arpitan, vénet e ossitan. N'armerit particolar a va aj napolitan, che a son ancamin a fesse an quatr për giutene. L'adrëssa (URL, an anglèis) dzora a la Ragnà a l'é http://pms.wikipedia.org. Se a l'é la prima vira iv registre coma utent neuv, iv serne un bel stranòm e na ciav (che a serv për nen che n'àutr a scriva a vòstr nòm) e i seve bele andrinta. A l'é tut an piemontèis. I peule sërché lòn che i veule, e gionté lòn che i na seve vojàutri. A l'é pròpi sòn che a venta fé. Scrive, gionté e discute. Tut a sarà controlà e a l'avrà chèich coression (për boro ò anformassion nen giuste). Ma antant lassé giù tut lòn che i peule, për chi che a-i vnirà. Scrive an vòstr piemontèis, sensa pa geneve se a sia koiné ò monfrin ò bielèis. Se i l'avreve scrivù ant na variant local, chi che a contròla a butrà ël test an koiné, ma a lasserà n'anliura për andé a lese ël test original, scrivù ant ël vòstr parlé local. Parlé dël Piemont, dël mond, ëd siensa, técnica, art, spòrt, cusina, literatura, mùsica, borgh, archeologìa, sità, viagi, origin dij nòm e proverbi dij cé. Lasseje dël savej a vòstri cit. E se i seve dij parin feve mné ant la Ragnà da coj farinej dij vòstr anvod e travajeje ansema. I spetoma dzortut chi ël piemontèis a lo mostra, a lo canta, a lo scriv e a lo récita an teàtro, e coj vàire mila pensionà che a l'han un savej che a dev nen andé përdù. Disijlo ëdcò a jë avsin, mai che a l'avèisso quaicòs da buté via 'cò lor.

Berto 'd Sera

GRIVA
Produzione tendaggi per arredamento
Griva spa
Strada Chieri 91, 10020 Adenzeno (To)
tel. +39.011.9439411
fax +39.011.9434420
www.grivaonline.com
info@grivaonline.com

CHE DIANE ANDÉ ANT L'ËSPASSE

Milanta angign spassiaj e ëd senten-e ëd përson-e a l'han traversà ël veuid e le radiassion dël còsmos – a randa nòstr pianet o pura a la fin dël sistem solar.
Për sossì fé, milanta miliard d'euro a son stait spendù, e na vinten-a d'astronaut a son mòrt an tirand d'andé ant l'ëspasse – o dë vnì andaré. Ël budget ëd l'Agensia Spassial Europenga (ESA) a l'é pì che doi miliard e mes a l'ann. An pensand lòn ch'as podrija fé con s'arzan sì – ospidaj, scòle, transpòrt – a venta pro ciamesse se andé ant l'ëspasse a vala la pen-a o a sia mach na stravacà. A la finitiva, còs fa-la la navigassion spassial për noiautre?

A-i é doi sòrt d'objetiv
për le mission spassiale:
l'esplorassion e l'espluatassion,
visadì l'utilisassion. Quand

Ij satélit a l'han salvà pì che sessanta vite an Piemont durant l'inondassion dël 2000

ch'as trata ëd vardé an giù, i l'oma bin d'esempe dij doi cas, ma dë dlà ëd l'òrbit ëd la Tèra ancheuj mach l'esplorassion a l'é mnà. E a l'é l'espluatassion ch'a në dà ij pì ciair argument a pro dj'atività spassiale. Le telecomunicassion via satélit a son un branch important ëd l'economìa, con un montant generà ant ël mond ëd €69 miliard mach për l'ann 1999, e ch'a fornisso ëd servisse tan-me la television direta, l'acess Internet, le rèj privà për le sossietà e la diagnòs médica a distansa. Pì difissil da definì an term ëd montant generà e profit, e pura drùa ëd benefisse për Monsù Bastachassìa, a l'é l'observassion ëd la Tèra e ëd soa atmosfera. Le mistà pijà da satélit a servo për organisé ël dësanvlopament urban, tnì sot contròl le gròsse cultivassion për savèj quandi e andova a venta bagné o dé ëd meisin-e – con na precision dël méter.
An dovrand le mideme tecnologìe, ma për vardé l'aria, nopà che la surfassa dla Tèra, la meteorologìa spassial a përmet – ansem con ij computer pì potent dl mond – ëd fé ëd prevision bon-e për un quart d'ora o për des di. An combinand ëd mësure dë stassion automàtiche a le mistà pijà d'an òrbit, ij satélit Meteosat a l'han salvà pì che sessanta vite an Piemont durant l'inondassion dël 2000 – për rapòrt a cola dël 1994. A l'é nen bel fé cifré vaire ch'a vala tut sossì, ma intuitivament ël benefisse as comprend. L'istess i podoma dì ëd la navigassion via satélit. Con quaich senten-e d'euro a l'é possìbil echipé na vitura con un navigator GPS, ch'a vë men-a a vòstra destinassion ant na sità dësconossùa e – con ij modej pì sofisticà – a "sa" andova ël tràfich a l'é marì, e a na ten cont për serne la stra pì ràpida. Ël mercà ëd la navigassion via satélit a dovrìa valèj €10 miliard për ann an 2010.

Forbidden planet. MGM, 1956. Directed by Fred M. Wilcox.
Produced by Nicholas Nayfack. Starring: Walter Pidgeon, Anne Francis, Leslie Nielsen

Ij benefisse pì gròss ëd la navigassion spassial, contut ch'a l'abio gnun montant associà – e donch *gnun valor* – a son coj portà da l'esplorassion ëd l'ëspasse. Nòstra conossensa e comprension ëd la fisica e ëd l'orìgin e fonsionament dl'Univers a l'han fait ëd gròss arbit, e ës neuv pont ëd vista a l'ha fane cambié nòstra fasson ëd voghe nòstr pianet e la rassa dl'òm.
Pì i andoma an fòra, pì le diferense e le ruse antre pais e ideologìe a ven-o visìbile an

Na sossietà ch'a pianta lì ëd chërse a chita ëdcò d'inové e ëd mantnisse

tuta soa citëssa e inimportansa. Dzorpì, vira sivilisassion ëd la stòria a l'é dësanvlopasse colturalment a travers soa espansion. Con lòn che la Tèra a l'ha na dimension finìa, un di l'espansion a podrà pì nen continué. Na sossietà ch'a pianta lì ëd chërse a chita ëdcò d'inové e ëd mantnisse, an vnisand instàbila, con j'asard gropà. A travers l'esplorassion ëd l'ëspasse nòstra sivilisassion a troverìa torna la via dl'espansion, e donch ëd la creassion ëd richëssa econòmica e inteletual, indispensàbila për soa survivensa.

Silvio Sandrone
(sandrone@e-opinion.info)

GENOVA PER NOI… A FÀ BIN PÒCH!

Il'hai pen-a finì ëd leslo. E i continuo a ciameme: "E *alora*?" Epura ant la giojera a l'avìa colpime col titol: *Quelle sere al Valentino. La canzone torinese e piemontese*. I l'avìa catalo con na bela speransa. Ma peui i l'hai vist che ël pressi originari (18 €) a l'era quatà da na tichëtta adesiva (13 €) e i l'hai ancaminà a nufié spussa ëd brusatà. Përché mai sbassé (ëd pì dël 25% oltra tut) ël pressi d'un liber pen-a surtì? I l'hai duvertalo e, a pagina 5, ël sot-titol a l'era dventà I *canti piemontesi, la musica di Torino leggera e folk*. Ca editris De Ferrari ëd Genova. Autor, Gianluigi Caffarena, giornalista (dzor-tut) econòmich. Genovéis ëdcò chiel. E la spussa a chërsia. Peui lë spessor dël liber. 80 pagine comprèise prefassion (ëd Gipo), taula dij nòm e gionta final fotografica. Giah! Le fòto! Tonina Torrielli (e a va bin), Paolo e Giorgio Conte (pì che bin!), Gilda… Chi? I vado a vëdde la taula dij nòm. Roberto Balocco: doe citassion. Un-a andoa as parla d'un-a ëd soe canson pì famose: *Cecchina la stiroira* (*sic*!; al pòst ëd *Cichin-a la stiròira*). L'autra andoa l'àutor a dis che la Turin d'Enzo Maolucci a l'é nen cola ëd Farassino, Chiosso e Balocco. Ma va?!? Beppe 'd Moncalé? Gnente. Renzo Gallo? Meno che mai! Paolin? Për carità! Ariondassa, Trelilu, Ciapa Rossa, Ombra Gaia, Pinòt Pàutass, Laura Conti, Dumini Seren Gay, Mario Zaffiro? Nen përvenù! Ma a-i son Bruce Springsteen, Frank Sinatra, ij Rolling Stones. Piemont intërnassional, che diane! E alora i taco a lese. Tòh! A-i é ël test complet ëd Baron Litron. Ma a l'é nen an piemontèis (*Signur lo re quand l'è stait la / Barun Litrun cum'a la và-la*?). Peui as parla ëd *Mia mama a voeul che fila* e d'A *la moda d'ij muntagnun*, con tanti salut a nòsta grafia. Ant un liber an sla musica la prima còsa che un a va a vëdde a l'é la discografia. Dërmagi! Belessì a-i na j'é gnanca l'ombra! Contut, Caffarena an mostra che "Nel periodo prerisorgimentale Torino aveva circa 40.000 abitanti". Contacc! Un pòch longh coma period prerisorgimental se a l'é vera che 40.000 abitant Turin a-i avìa già ant la seconda metà dël 1600. Ant ël 1831 a-i na j'ero 125.000 documentà! An anforma ëdcò che Ombretta Colli e Gigliola Cinquetti al prinsipi dj'ani '70 "aprirono al folk il loro repertorio", ma a stërma ël travaj ëd tuti ij grup (Prinsi Raimund, Lionëtta, Tre Martelli e viafòrt), për nen parlé dle arserche dl'istess Roberto Balocco. Për carità. Nen tut a l'é da campé via. A son nen mal le pagine ansima Buscaglione, Chiosso, Amodei, për esempi. A l'é bin esagerà, contut, l'elògio ëd Rosangela Scalabrino (Chi? Gilda! Valà svelà ël misteri!) che mach për ël fàit d'avèj vagnà Sanremo ant lë '75 as treuva quatà ëd glòria për quat pagine. A onor dël ver, Caffarena ant le ùltime righe an dis che "il nostro terreno andava in qualche modo delimitato" përché "le voci che fanno parte […] dell'anima musicale di Torino e del Piemonte sono in pratica infinite". Alora, monsù Caffarena, foma parèj: ël teritòri i-j lo delimitoma noi. Chiel ch'as na staga tranquil an col ëd Genova. A col ëd la mùsica piemontèisa, la vira ch'a-i ven, a-i penserà quaidun ëd sì!

I l'avìa catalo con na bela speransa...

Përché mai sbassé ël pressi d'un liber pen-a surtì? E la spussa a chërsia...

Paolin Siròt

Gian Luca Caffarena. *Quelle sere al Valentino. La canzone torinese e Piemontese*. Prefazione di Gipo Farassino. Genova, De Ferrari, 2005.
ISBN: 88-7172-714-2
Pressi: 18 euro

PREDISSION PËR L'ANN 2000

Sa session d'"é!" a conten ëd fait e d'informassion vèj e interessant, ma nen indispensabij për la vita ëd tuti ij di. Giusta lòn ch'a-i va da lese quand che i seve setà ant ël bagn.

Tut longh ël sécol vint ël mond a l'é ciamasse com a sarìa staita la vita dël futur – ant l'ann 2000. Adess i podoma vardé andaré a quaidun-a ëd le prevision pì dës-centrà e fòra via. Sì a-i é na selession ëd cole cheujìe ant ël lìber *Uncle John's Indespensable Guide to the Year* 2000.

La Ca ëd Seugn ëd l'Ann 2000

An dovrand ëd materiaj maravijos bin pì fòrt che l'assel, ma bin pì leger che l'aluminium, le ca ëd l'ann 2000 a podran volé… Un di a vnirà quand che ëd vilage antregh a podran migré vers sud për l'invern o tramuvé quand ch'a l'avran dabzògn ëd cambié ëd panorama. *Arthur C. Clarke, Vogue*, 1966.

Tnì la ca a sarà bin bel fé ant l'ann 2000. Ëd polidor sònich e ëd sistem ëd filtrage ëd l'aria a elimineran bel e bin le faite tan-me gavé la poer, fërté e passé l'aspirator. A-i podrìo esse ëd grije vibrante dëdnans le pòrte për polidé le scarpe, e ëd filter eletrostàtich a saran instalà ant j'intrade për sopaté via la poer da còl con d'onde ultrasòniche. *La Redassion dël Wall Street Journal, Here Comes Tomorrow!*, 1966.

Quand che la fomna ëd ca ëd l'ann 2000 a poliderà ca, a dovrerà mach la goma ëd l'eva. E përché nen? Mòbij (imbotì comprèis), tapiss, ridò, pavement nen-sgrafignabil – tuta sarà fait ëd tissù sintétich o ëd plàstica impermeàbila. Quand che l'eva a l'é staita drainà via a travers d'un cit përtus an sël pavement (coatà da un tapiss ëdcò sintétich), a basterà un colp ëd fòn për torna suvé tut. *Waldemarr Kaempfert, Popular Mechanics*, 1950.

Anans e Andaré

Dël 2000 as andarà an sità vira di con ëd bus volor ch'a ten-o dosent passëngé. Vaire sent mila d'autre përson-e a dovreran a andé e vnì da travajé sò elicòter përsonal. *Waldemarr Kaempfert, Popular Mechanics*, 1950.

La ca dl'avnì.
1957 Monsanto Corporation

Ij pendolar a fiteran ëd cabin-e da quatr pòst parèj ëd cole dle telecabin-e an montagna. Ste cabin-e a saran giontà për fé ëd cit tren ch'a van an sità. Ruvà ch'a son an sità, le cabin-e a së dëstacheran, e vira un a guiderà l'ùltim tòch fin-a soa destinassion final. *Ulrich Frantzen, Prophecies for the Year* 2000.

Un diretor ëd Seattle ëd na sossietà ëd Los Angeles a podrìa fé ij 300 mija (480 kilométer) sensa sagrin. A podrìa monté a eut ore e un quart ansima sò polman a cussin d'aria, ch'a part da un marciapé normal. Apress na vira d'acelerassion, ël veìcol a intrerìa ant ël gròss tubo ch'a gropa Seattle a San Diego. Mes ora pì tard, ël polman a chiterìa ël tubo për dé na vira ëd decelerassion e ruvé ant ël sénter ëd Los Angeles. A neuv ore nòstr diretor a sarìa an sò ofisse. *Mitchell Gordon, Here Comes Tomorrow!*, 1966.

Ël Mond dël Travaj

Dël 2000 le màchine a produveran talment che vira un a sarà rich e independent. Bele ëd famije ch'a travajo nen, a vagneran antre tranta e quaranta mila dòlar (dël 1966, d'apress un ëd j'ëstudi). Coma fé a spendje, e a dovré sò temp d'arlass, a sarà ël sagrin pì gròss. *Time*, 25 *ëd Fërvé* 1966.

Dël 2000 la gent a travajerà nen pì che quatr di a la sman-a, e bin men che eut ore al di. Giontà ai di ëd festa e ëd vacansa, sossì a podrija vorèj di che n'òm a travajerìa mach 147 di a l'ann, contra ij 218 di nen travajà. *New York Times*, 18 *d'Otober* 1967.

Gavà da *Uncle John's Great Big Bathroom Reader* dël *Bathroom Readers Institute*. © 1998 ëd *Bathroom Readers' Press*. www.bathroomreader.com. Reproduvù con soa permission. I peule trové tuti ij lìber ëd *Barba John* an anglèis e an italian sota htpp://www.internetbookshop.it/.

Felicitassion!

a nòst colega e amis Gianni Davico e soa famija për la cita Michela, nassùa ël 21 d'Avril.
Ël boneur ëd na famija a son ij cit.

[...] Scond mi, dzora n'arvista coma *é*! as dovrìa lassé perde politica e le neuve fòra dij nòsti paragi, còsa ch'a-i penso già motobin television e gasëtte a fé, ma ciaciaré pì fongà 'd la nòstra 'patria cita' e dle soe provinse e pais (nen mach ëd Turin, nèh!), come a l'é stàit fait për ij gieugh 2006. I diso nen ëd fé 'n bolëttin parochial, ma almeno serché la manera d'anciarmé tuti coj ch'a penso d'avèj cheicòs da dì 'n si sò paragi, sensa dovèj për fòrsa esse na signatura ò 'd gasëttié. Comsëssia mi i la vëddo parèj, ma i seve vojàutri ch'i l'eve 'l toiror për fé la polenta: ëd sigur i savreve come fé për nen lassela ramì, mi i vë spòrso 'l mè pëssion ëd farin-a.
Con tanti bej salut,

Mëco Bësson

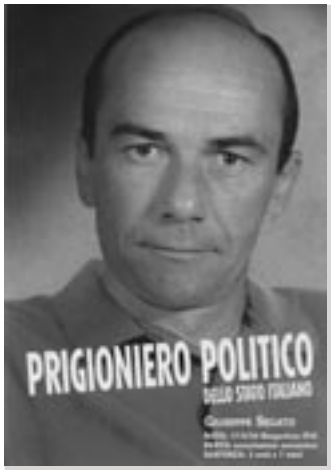

Duminica 26 ëd mars a l'ha lassane Giuseppe ("Bepin") Segato, an soa ca ëd Borgoricco (provinsa ëd Padoa). A l'avia 51 agn. A l'era stait, ansema a Luigi Faccia, l'"ideòlogh" dij Serenissim, j'eut che l'8 ëd magg 1997 a j'ero montà ansima al cioché ëd San March a Venessia. Ij nòm: Gilberto Buson, Cristian Contin, Flavio Contin, Antonio Barison, Luca Peroni, Moreno Menini, Fausto Faccia, Andrea Viviani. Lor but a l'era resté ansima al cioché fin-a al 12 ëd magg: doj secoj anans, ël 12 ëd magg 1797, ël Gran Consej ëd la Republica ëd Venessia e ël D*oge* Ludovico Manin a j'ero rendusse ai Franseis ëd Napoleon. Donch n'assion politica ma dël tut passifica, na dimostrassion d'amor për na tera e soa stòria. A j'ero coste j'arme ëd Bepin, che ansima al cioché a-i era gnanca, ma a l'era fasse tutun 3 agn e 7 mèis për *eversion*. Costa la reassion, ansema fòla e sbaruvà, ëd lë stat italian. Nen parèj a l'avia giudicalo la gent. Ij pòpoj e le person-e a peulo avèj bon deuit. Jë stat nò.

ël Sol ëd j'Alp — la Slòira

Coè i në foma dël Piemontèis?
Na giornà an sle lenghe, la cultura, l' ëstòria ëd Piemont

Saba 20 ëd magg 2006

Bièla –Museo dël Teritòri – Sala dle conferense, v. Q. Sèla, Clàustre ëd San Bastian

Fabrissi Arnàud, resior
9 h:
— Salut dij rapresentant dj'institussion
— Salut ëd Censin Pich (Companìa dij Brandé e Union Associassion piemontèise ant ël mond)
— Nedo Bòcc S.: Disse Piemontèis al di d'ancheuj
— Fransesch Rubat Borel: Ma che Piemontèis?
— Ilva Gibba: Mostré ël piemontèis ant j'ëscòle
— Dario Pasé: Ël Piemontèis ant la literatura
12 h/12 h 30 – Discussion

14h30:
— Mauro Tosco: Ël piemontèis ant la polìtica lenghìstica
— Daniel Ross: Fé comersi an Piemontèis
— Presentassion dël lìber "Drapò" con Mario Coda, Giacomo Calleri Damonte (Barba Jaco), Gustavo Buratti (Tavo Burat)
— Comunic. scrita ëd Rinaldo Dòro: Mùsica tradissional ancheuj
— Presentassion coordpiemont@

17 h 15 / 17 h 45 – Discussion

Festa dël Piemont ch'a fà 39

programa:
Overtura: Duminica 21 Magg
a Borian-a ant la Ca dël Sol ëd j'Alp

h. 9: Passage dël Gran Drapò da Gatinèra a l'Associassion.
Për l'ocasion a-i sarà na banda ëd sonador ëd pive che a son-ran la marcia "Baron Litron"

h. 9:30:
Santa Mëssa an piemontèis
Defilé për le contrà dël paìs
Apré dël disné ëspetacol musical e vija da bal con:
– Banda ëd pifer e tambor dël Carvé d'Ivreja
– Companija dij Musicant d'Alba
– Banda ëd pive

Vënner 26, a la sèira:
Viscoma la leja con la partessipassion dël Grup "Isengarda"

Saba 27
h. 14: Stage ëd baj bërton
con l'insegnant Brigite Kloareg

Tuta la neuit gran vija con:
– Creassion ëspecial Piemont-Bërtagnia-Galles
Kanta
Brigitte Kloareg
Ariondassa
Enzo vacca,
Buscajen e Fabio (baj dle 4 provinse)

Për tuti ij di dla festa a-i sarà an fonsion ël servissi bar e ristorassion f@ra via ëd duminica 21.
Anformassion:
Ël Sol ëd j'Alp
via Durando Nelson, 14
info: www.solap.it
email: info@solap.it
tel. 015.44.61.16

La Losna
Associazione Culturale Piemontese
Torino - Corso Luigi Einaudi, 30

Il nostro progetto

Una **Banca della Cultura Piemontese**, intesa come biblioteca virtuale fruibile via internet, in cui raccogliere quanto di più significativo è stato scritto in lingua piemontese o comunque sulla cultura e la lingua piemontesi.
Sfruttare le potenzialità delle tecnologie più avanzate, per conservare e sviluppare il patrimonio culturale e linguistico del Piemonte, quale insostituibile presidio della nostra identità.

I nostri collaboratori

Per lo sviluppo del nostro progetto ricerchiamo la collaborazione di persone aventi le seguenti caratteristiche:

- lingua piemontese parlata correntemente
- cultura generale di livello universitario, preferibilmente di tipo umanistico
- buona esperienza nell'utilizzo di strumenti informatici (Word)
- forte motivazione per attività di carattere culturale, supportata da adeguate competenze tecnologiche.

Un'esperienza maturata in ambito redazionale, per quanto non essenziale, sarà fortemente apprezzata.
La collaborazione proposta è da intendersi a tempo parziale con impegni su singoli progetti, senza escludere sviluppi più impegnativi per soggetti particolarmente idonei.
La sede delle attività è in Torino; il tipo di lavoro proposto è tuttavia compatibile con una presenza distribuita sul territorio regionale, nella misura in cui potrà avvalersi di idonei collegamenti telematici.
Il compenso previsto per l'attività qui proposta sarà definito in relazione alle caratteristiche e alla disponibilità dei singoli candidati.

Ulteriori informazioni sono disponibili sul sito **www.piemunteis.it**

Le persone interessate sono pregate di segnalare il loro profilo, in lingua italiana o piemontese, specificando tutti gli elementi utili per una prima valutazione delle candidature; il successivo eventuale colloquio dovrà comunque svolgersi anche in lingua piemontese.

Spedire a:
losna@piemunteis.it
La Losna - Corso Luigi Einaudi, 30 - 10129 Torino